

Onderzoek naar Professionele Onderzoekstaal in Lerarenopleidingen Basisonderwijs

*Sara Diederens MSc, docent Hogeschool de Kempel, Helmond
dr. Jeannette Geldens, voorzitter Kempelonderzoekscentrum, Helmond
dr. Letje Pauw, lector lectoraat Reflectie en Retorica, Zwolle
dr. Saskia Brand-Gruwel, universitair docent en onderzoeker Open
Universiteit Nederland, Heerlen
dr. mr. Herman Popeijus, lector Kempelonderzoekscentrum, Helmond,
en senior onderzoeker/projectleider Radbouduniversiteit Nijmegen*

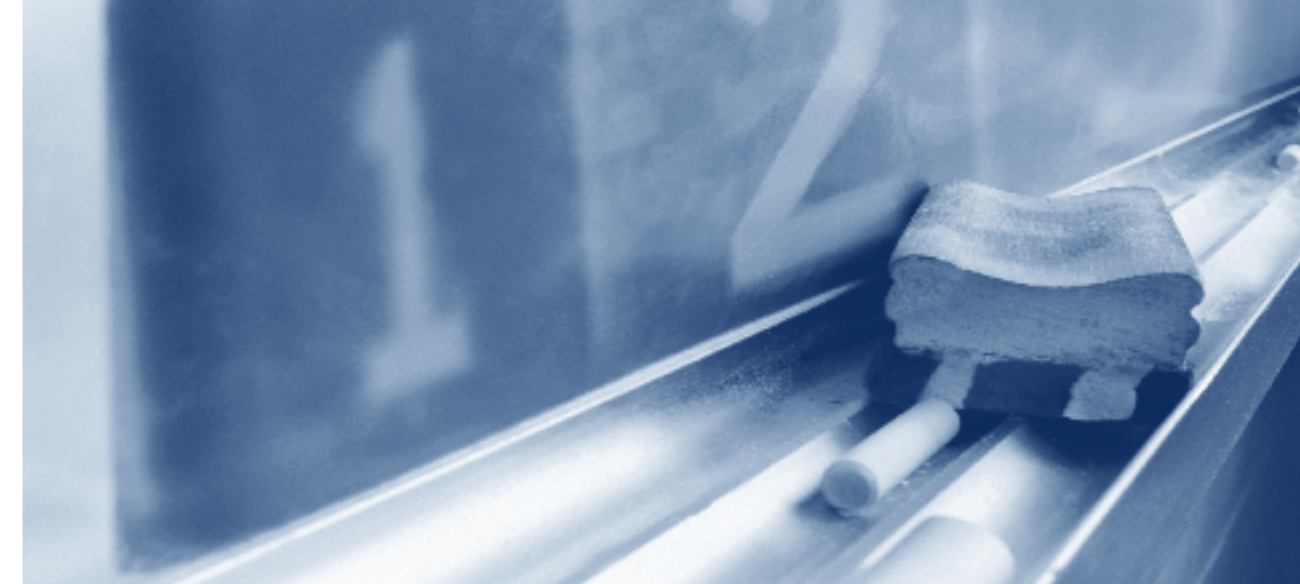
Waarom onderzoek naar professionele onderzoekstaal?
Het onderwijs verandert de laatste jaren sterk. Het meer en meer kunnen omgaan met leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, opbrengstgericht werken, nieuwe multimediale technieken en aandacht voor vaardigheden als samenwerken zijn slechts enkele voorbeelden van veranderingen. Deze veranderingen vragen om leraren die zich voortdurend kunnen aanpassen, die invoering van nieuwe ontwikkelingen kritisch kunnen volgen en die op

Ook het hbo moet aan onderzoek gaan doen, aan onderzoek met een sterke praktijkkoppeling. Dit type onderzoek draagt namelijk bij aan innovatief onderwijs en komt ten goede aan de leerlingen. Dit vraagt van lerarenopleidingen dat ze

kennis hebben van onderzoekscompetenties. Maar alleen kennis is niet voldoende, ook de professionele taal die nodig is om deze competenties te kunnen ontwikkelen, moet beheerst worden.

In een samenwerkingsverband tussen onderzoekers van het Kempelonderzoekscentrum, het Lectoraat Reflectie en Retorica van Katholieke Pabo Zwolle en de Open Universiteit is door Sara Diederens, docent van Hogeschool de Kempel en onderzoeker in opleiding, een onderzoek naar de voor (aanstaande) leraren benodigde onderzoekscompetenties en bijbehorende professionele onderzoekstaal opgezet en uitgevoerd. De resultaten van haar onderzoek, dat plaatsvond op de lerarenopleidingen Hogeschool de Kempel en Katholieke Pabo Zwolle, worden in dit artikel beschreven.

...Onderzoek doen wordt steeds vaker als een belangrijk middel genoemd bij het kunnen realiseren van veranderingen en passende oplossingen...

systematische wijze oplossingen kunnen zoeken voor problemen die ze tegenkomen in de praktijk. Onderzoek doen wordt steeds vaker als een belangrijk middel genoemd bij het kunnen realiseren van veranderingen en passende oplossingen (Diederens, 2010; Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2008; Popeijus & Geldens, 2009). Zowel door onderwijswetenschappers als door beleidsmakers en bestuurders, en geleidelijk aan ook steeds meer door uitvoerende leraren en docenten.

...Onderwijswetenschappers en opleidingen hebben beperkt inzicht in de benodigde onderzoekscompetenties voor leraren...

Onderzoek *in de lerarenopleiding* (onderzoek door aanstaande leraren) staat in dit artikel centraal. Zelf uitvoeren van onderzoek is in Nederland binnen de lerarenopleidingen nieuw. Zeker in verhouding tot andersoortige beroepsopleidingen, zoals meer technische en medische opleidingen. Zo moet al tientallen jaren een student in de opleiding Fysiotherapie mogelijke oorzaken van klachten onderzoeken en behandelingen onderbouwen met wetenschappelijke inzichten. Door leraren basisonderwijs en aanstaande leraren werd tot een aantal jaren geleden slechts in geringe mate gebruik gemaakt van onderzoek in de eigen onderwijspraktijk. De ontwikkelingen in het huidige onderwijs vragen echter ook van de (aanstaande) leraar basisonderwijs om praktische onderzoeksvaardigheden, het kunnen gebruiken van kennis uit onderwijswetenschappen en op basis daarvan tot oplossingen komen. Resultaten van leerlingen en het onderwijs in het algemeen zullen daardoor verbeteren. Door de groeiende aandacht voor onderzoek in het onderwijs zijn vele lerarenopleidingen bezig met het ontwerpen en invoeren van onderzoeksactiviteiten in het curriculum. Dit blijkt geen eenvoudige taak. Het doen van

onderzoek vraagt specifieke competenties van degene die onderzoekt. Onderwijswetenschappers en opleidingen hebben beperkt inzicht in de benodigde onderzoekscompetenties voor leraren. En aandacht in de opleiding voor die competenties is er tot nu toe nog onvoldoende. Het concretiseren van onderzoekscompetenties is de eerste voorwaarde om op te kunnen leiden tot onderzoekende leraren. Voorwaardelijk blijkt ook het in kaart brengen van de bijbehorende professionele onderzoek-

staal. Taal speelt namelijk een essentiële rol bij de competentieontwikkeling van leraren. Een leraar ontwikkelt zich door het voortdurend aangaan van interactie met collega's. Taal is hierbij noodzakelijk. Taal, en de betekenis van taal, is afhankelijk van de taalgemeenschap waarin taal gebruikt wordt. Een taalgemeenschap wordt gekenmerkt door een

gezamenlijk woordgebruik. Het basisonderwijs kent zijn eigen taalgemeenschap. Aanstaande leraren dienen zich het concrete professionele taalgebruik van leraren eigen te maken om zich te kunnen ontwikkelen tot competente leraren (Pauw, 2007). Uit in 2009 uitgevoerd onderzoek naar professionele taal - door Ellen Schrijver en Letje Pauw, onderzoekers van het KPZ-lectorat Reflectie en Retorica - blijkt echter een groot verschil tussen verwachtingen van docenten over professionele taal en de feitelijke professionele taal van aanstaande leraren.

Resultaten

Het onderzoek is gestart met een literatuuronderzoek en interviews met sleutelpersonen binnen de deelnemende lerarenopleidingen. Deze hebben geresulteerd in overzichten van benodigde onderzoekscompetenties voor leraren basisonderwijs. Duidelijk wordt dat 'het ontwikkelen van een onderzoekende houding' en 'het systematisch kunnen verbeteren van de eigen praktijk' door alle geraadpleegde bronnen als zeer belangrijk worden gezien. In de interviews worden door de sleutelpersonen ook vaardigheden als 'onderzoek doen naar leerlingen in de

groep' en 'het kunnen analyseren van toetsgegevens' genoemd. Het doorlopen van een diagnostische cyclus wordt bijvoorbeeld door meerdere sleutelpersonen een onderzoekskompetentie genoemd. Opvallend is dat literatuur over onderzoek doen door leraren tot nu toe weinig aandacht besteedt aan deze aan leerlingenzorg gerelateerde onderzoeksvaardigheden.

In de zoektocht naar de onderzoekskompetenties voor leraren zijn we ook enkele discussiepunten tegengekomen. Is het bijvoorbeeld van belang dat leraren beschikken over kennis van statistiek? En als het antwoord hierop ja is, is het kunnen lezen van statistische onderzoeksresultaten dan voldoende? Of moet een leraar basisonderwijs ook zelf statistisch onderzoek kunnen doen? Een van de sleutelpersonen koppelt statistische vaardigheden aan het goed kunnen lezen van bijvoorbeeld een CITO-handleiding. Vanuit dat perspectief is ook statistiek in de praktijk duidelijk van belang voor een leraar. Ander punt van discussie is de mate van generaliseerbaarheid van uitgevoerd onderzoek. Moeten de resultaten van door aanstaande leraren onderzoek ook één op één vertaalbaar of bruikbaar zijn in andere praktijksituaties? Of is het oplossen van een specifiek probleem in een specifieke praktijksituatie het ultieme doel? Na het in kaart brengen van onderzoekskompetenties voor (aanstaande) leraren is onderzoek

gedaan naar de bijbehorende professionele onderzoekstaal. Deze taal is geselecteerd uit het competentieoverzicht uit het literatuuronderzoek en uit de interviews met sleutelpersonen. Daarnaast zijn derdejaarsstudenten en hun begeleidende docenten in een vragenlijst gevraagd naar onderzoekstaal. In totaal heeft dit meer dan 340

begrippen over onderzoek opgeleverd. Slechts negen van deze begrippen worden zowel door minimaal 20% van de docenten en sleutelpersonen als door minimaal 20% van de studenten genoemd. Het betreft de begrippen 'conclusies / aanbevelingen formuleren', 'enquête', 'plan (van aanpak)', 'analyseren', '(smart)doelen', 'hypothesen', 'reflectie' en '(onderzoeks)vraag'. Opvallend is dat begrippen die horen bij 'onderzoekende houding' - een competentie die door sleutelpersonen en literatuur als zeer belangrijk gezien wordt - nauwelijks door studenten en docenten in de vragenlijst genoemd worden.

Het door Schrijver en Pauw (2009) gevonden verschil tussen verwachtingen van docenten en de feitelijke professionele taal van aanstaande leraren wordt bevestigd. Begrippen die door docenten vaak genoemd worden, blijken duidelijk te verschillen van de begrippen die studenten vaak noemen. Zij noemen bijvoorbeeld de begrippen 'evaluatie', 'oriëntatie' en 'presentatie', terwijl de begrippen slechts door respectievelijk 8%, 4% en zelfs 0% van de docenten genoemd worden. Volgens docenten gaat het om begrippen als 'probleemstelling', 'betrouwbaarheid', 'validiteit', 'aanbevelingen' en 'cyclus van onderzoek'. Studenten

noemen deze begrippen niet of nauwelijks (tot maximaal 2%). Vermoedelijk speelt enerzijds een meer wetenschappelijk georiënteerde vooropleiding van docenten een rol bij enkele van deze door hen genoemde begrippen. Anderzijds is aannemelijk dat tevens de invloed van lectoraten in de opleiding - bijvoorbeeld wat het toepassen van een onderzoekscyclus in de opleiding aangaat - van invloed is op de genoemde begrippen (Diederens & Geldens, 2009).

Conclusie

Dit onderzoek naar professionele onderzoekstaal heeft dus een overzicht van onderzoekskompetenties voor aanstaande leraren en een overzicht van relevante professionele onderzoekstaal opgeleverd. Lerarenopleidingen kunnen op basis van deze resultaten een onderzoekslijn binnen het curriculum (verder) vorm geven. Discussie over het belang van de gevonden onderzoekskompetenties en professionele taal - met opleidingsdocenten en met collega's uit het basisonderwijs - maakt vanzelfsprekend deel uit van het verder vorm geven van zo een onderzoekslijn. Vanzelfsprekend aangezien de discrepantie tussen genoemde begrippen groot blijkt en alleen verder gesprek hierover de discrepantie kan verkleinen.

Een mogelijkheid die wij zien om meer aandacht te besteden

...Begrippen die door docenten vaak genoemd worden, blijken duidelijk te verschillen van de begrippen die studenten vaak noemen...

aan professionele taal is het realiseren van een digitaal lexicon voor professionele onderzoekstaal voor leraren basisonderwijs. Dit lexicon is een naslagwerk, waarin belangrijke begrippen met bijbehorende betekenis opgenomen zijn. Als zowel aanstaande leraren als zittende leraren in het basisonderwijs gebruik maken van het digitaal lexicon, dan zal dit de taalgemeenschap van het basisonderwijs versterken. Onderzoekstaal is daarmee een nieuw fenomeen in de taalgemeenschap van leraren basisonderwijs.

Literatuur

- Diederens, S. (2010). *Professionele onderzoekstaal in lerarenopleidingen basisonderwijs*. Helmond: Hogeschool de Kempel (Masterthesis).
- Diederens, S., & Geldens, J. (2009). Onderzoek als middel voor betekenisvol leren onderwijzen. De opzet van betekenisvol onderzoek in de opleiding van aanstaande leraren. In H. L. Popeijus & J. J. M. Geldens (Eds.), *Samen werken aan betekenisvol samen opleiden. Evidenties uit praktijkgericht ontwikkelingsbegeleidend onderzoek* (1th limited ed., pp. 75-80). Helmond: Kempellectoraat, Hogeschool de Kempel.
- Pauw, I. (2007). *De kunst van het navelstaren. De didactische implicaties van de retorisering van reflectieverslagen op de pabo*. Zwolle: KPZ (Proefschrift).
- Popeijus, H. L. & Geldens, J. J. M. (Eds.). (2009). *Betekenisvol leren onderwijzen in de werkplekleeromgeving*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.

In gesprek met...

Jan Heijmans in gesprek met prof. dr. Marc Vermeulen

Jan Heijmans

De KPZ bezint zich dit najaar op haar koers en de inhoud van een vernieuwd curriculum. Dit gesprek voeren we niet alleen binnen de KPZ, we zijn ook volop in dialoog met onze partners in het werkveld en deskundigen uit de educatieve infrastructuur. Een van die deskundigen is prof. dr. Marc Vermeulen.

Op de campus van de Universiteit van Tilburg had CVB-voorzitter Jan Heijmans, onlangs een inspirerend gesprek met Prof. dr. Marc Vermeulen. Vermeulen is van huis uit onderwijssocioloog en momenteel werkzaam als directeur van het aan de universiteit van Tilburg verbonden instituut voor beleidsonderzoek IVA. De KPZ kent hem nog als voorzitter van de commissie die in 2007 de accreditatie van de opleiding verzorgde. Verder staat Vermeulen bekend om zijn maatschappelijke bewogenheid, als iemand met een scherpe blik op de toekomst, maar ook als iemand die duidelijk stelling durft te nemen. Het gesprek gaat over de leraar van de toekomst.

Moet het zoveel anders?

Op de vraag wat er moet veranderen in het opleiden van toekomstige leerkrachten voor het basisonderwijs antwoordt Vermeulen met de wedervraag: "Moet het eigenlijk wel anders? Voor het basisonderwijs opteert hij duidelijk voor een 'safety first' benadering. Pabo-land is niet in trek bij de bovenkant van de studentenmarkt en ouders eisen in hun rol van kritische klant gewoon goed onderwijs. Waarom dan naar een volgende steen springen als de vorige steen nog niet goed verankerd is?"

Voor de veilige weg die Vermeulen voorstaat, is degelijk vakmanschap het uitgangspunt. Dit betekent in zijn ogen gedegen parate basiskennis, tenminste het vermogen om 'evidence informed' te werken, op vaardighedeniveau voldoende zelfredzaam voor de klas en een reflectieve grondhouding die permanent gericht is op het verbeteren van de onderwijskwaliteit.

Maar de lat moet wel omhoog

Vermeulen juicht de huidige academiseringslag toe. De pabo moet de slag naar HOGER beroepsonderwijs maken. Dat 'hogere' is volgens hem goed verwoord in de Dublin descriptor: 'Is zelfstandig in staat om weloverwogen beslissingen te nemen in kritische beroepssituaties'.

...Pabo-land is niet in trek bij de bovenkant van de studentenmarkt en ouders eisen in hun rol van kritische klant gewoon goed onderwijs...

